

a biliterárnosti. Dokonce jim zůstávají cizí názory některých jejich kolegů, kteří jsou rovněž autory četných hesel v mnohosvazkové Stručné literární encyklopedii (Kratkaja literaturnaja enciklopedija, 1962–1976). Kdyby např. nahlédli do hesla Roman Jakobson (kterého citují), zjistili by, že je uveden jako dvojdómý (rusko-americký) autor. Můžeme jej dokonce řadit k trojdómým autorům, neboť je mj. jako významný představitel Pražského lingvistického kroužku a autor četných studií a monografií o českém verši, českých duchovních písních a mnoha jiných prací také českým vědcem.

Škoda, že recenzované svazky Dějin literatur západních a jižních Slovanů nemohou nahradit dosavadní absenci samostatných rusky psaných dějin srbské, chorvátské, makedonské a lužicko-srbské literatury.

Ivan Dorovský

PRVNÍ MONOGRAFIE O JIŘÍM HAUSSMANNOVI

Pavel Pešta: *Satirik převratu Jiří Haussmann*. Atlantis, Brno 1999.

Pavel Pešta patří k dlouholetým spolupracovníkům brněnského Ústavu slavistiky. Z jeho četných prací věnovaných satirě můžeme v této souvislosti uvést alespoň zásadní stať *Satira v české avantgardě*, věnovanou u příležitosti jubilea Romana Jakobsona českým poetistům (srov. *Litteraria humanitas. Roman Jakobson IV*, Brno 1996, s. 257–264). Na cestě k sepsání syntetické práce o české meziválečné satirě došel autor k nezbytnému zastavení u osobnosti svým způsobem ojedinělé – u satirika par excellence Jiřího Haussmanna, jehož pokládá „za druhého nejvýznamnějšího českého satirika 20. století po Jaroslavu Haškovi.“

Haussmann byl o patnáct let mladší než Hašek, oba zemřeli v téže roce 1923. Datem svého narození (1898) byl Haussmann blízký představitelům české proletářské poezie i poetistům. Poetika české avantgardy i moderny mu však byla cizí, jak je to zřejmé z jeho satiry na nejvýznamnějšího představitele českého symbolismu Otokara Březinu, z jeho posměšné reakce na avantgardní poezii i na proletářskou stylizaci Jiřího Wolkra, jenž ho přežil díky téže zákeřné chorobě jen o rok. Již z těchto několika poznámek je patrné, že Haussmann byl autor značně rozporuplný. Charakterem své tvorby navazoval na českou realistickou satiru, především na Karla Havlíčka Borovského, objektivistickým přístupem, často kritizovaným svými současníky, byl blízký pozitivismu. Můžeme-li Haška díky některým jeho půvabně poetickým neologismům pokládat za předchůdce poetismu (srov. D. Kšicová, *Poetika českého humoru. [J. Hašek, K. Čapek, B. Hrabal]*, SPFFBU, D 39, 1992, s. 75–81), pak Haussmann je spíše z rodu Dykova. Modernímu estetickému citění je snad nejbližší dobře volenou nadsázkou a vysokým intelektem své tvorby.

Pavel Pešta zajímavě rekapituluje všechny peripetie Haussmannova života i díla. Upozorňuje na rozporuplné hodnocení jeho tvorby, z níž bylo záměrně i z neznalosti vynecháváno vše, co se pisatelům nehodilo. Jen tak mohlo dojít k tomu, že se z odpůrce bolševické diktatury a nekompromisního Šmeralova kritika stal příslušníkem proletářské poezie, blízkým komunismu. Pavel Pešta, který je druhým svým oborem historik, dává Haussmannovu tvorbu do historických souvislostí, jež mu umožňují ozřejmit i místa, jejichž satirické ostří je zřejmé pouze s dobovým výkladem. To je ovšem jedna z obecně známých slabín aktuálně cílené satiry. Peštův čtivě psaný text provází řada ukázek Haussmannových veršů. Na závěr jsou pak připojeny Haussmannovy méně známé veršované i prozaické texty. Z hlediska česko-ruských vztahů je zvláště zajímavý hrdinský epos o šesti zpěvech s průzračným názvem *Karminová garda* (1918–19). Tak se totiž nazvali častí čeští bojovníci, kteří se v Haussmannově skladbě vydali pod Šmeralovým vedením do Ruska na pomoc Říjnové revoluci. Na závěr skladby konstatuje bohatýr Šmeral uprostřed širé planiny poseté zahňavajícími těly zrádců rudého teroru: „Teď teprv,“ vzdychl, „širá, svatá Rusi./ teď teprv budeš svobodna..“ Podobně komentuje Haussmann v *Písní bez konce* pokus o komunistický puč roku

1921. I tentokrát je vzorem velké Rusko v čele s Leninem. Zájem o Rusko a jeho kulturu nebyl u Haussmanna ostatně nijak náhodný. Pešta našel v básnickově rukopisné pozůstalosti sešit z autorových gymnaziálních studií, obsahující podrobné výpisky z dějin ruské literatury, svědčící o šíři a hloubce zájmů budoucího autora, např. *Pohádky o nakladateli a čertu* (1922), v níž se čert postaral o dobrou prodejnost ležáků z dílny Dostojevského či Merežkovského jen vhodnou změnou titulů, např. překláčením *Zločinu a trestu* na *Krvavou vraždu lichvářky*.

Důkladná studie Pavla Pešty, doplněná bibliografií děl Haussmannových i soupisem nejdůležitější sekundární literatury, svědčí o tom, že knihu psal autor zralý, jenž by měl přistoupit ke svému dávnému záměru zmapovat vývoj české satiry.

Danuše Kšicová

BIOGRAFICKÁ PRÁCE O JÁNU KALINČIAKOVI

Jozef Hvišč: *Kam oko dosiahne (Rozpomienky Jána Kalinčiak),* LUFEMA, Bratislava 1999, 235 s. + 9 s. ilustrací.

Slovenský buditel, básník, prozaik, publicista, kritik a pedagog Ján Kalinčiak (1822–1871) patřil k nejvýznamnějším a zároveň k neplodnějším autorům štúrovského romantismu. Vliv na jeho práci měl nejen Ľudovít Štúr a bratislavská družina mladých romantiků, ale také bezprostřední styk s literaturou polskou, francouzskou a německou a lidová tvorba (od mládí sbíral slovenské lidové pohádky, pověsti a písně), sám potom slovenskou literaturu ovlivnil svými kritickými a teoretickými myšlenkami, v nichž proti klasicismu prosazoval romantismus. Po prvních básnických pokusech v češtině začal Kalinčiak publikovat poezii ve slovenštině, hlavní a významnou část jeho díla však tvoří próza, zejména historická.

Nebývá zvykem v této rubrice psát o knihách, které se vymykají literárněvědnému charakteru. Práce bratislavského slovakisty a polonisty Jozefa Hvišče *Kam oko dosiahne (Rozpomienky Jána Kalinčiak)* však není běžnou biografií. „Hviščova rozměrná biografická projekcia je svojrázny umeleckým pokusom spritomniť Kalinčiakove pohnuté osudy v žánri biografickej eseje pri použití «ich» formy, teda «ja» formy; autor text svojej práce skomponoval dôsledne na princípe síce zdánlivého – no dokumentačne absolútne vierohodného – akoby „rozpomínania sa“ samotného Jána Kalinčiak na svoje pohnuté životné peripetie od narodenia 1822 až po tragický skon jeho najbližšieho súputníka Ľudovíta Štúra v modranskom januári 1856,“ charakterizoval knihu Pavol Vongrej. Právě zvláštní Hviščova „projekce“, žánrově evidentně inspirovaná Kalinčiakovou knihou *Rozpomienky na Ondreja Sládkoviča* (1862), která je prvním hlubším kritickým rozбором básnickovy poezie, zejména skladeb *Marína* a *Detvan*, posunuje text – navzdory aplikované ich-formě – z primární esejistické polohy do roviny biograficko-dokumentární a literárněhistorické a teoretické.

Hvišč rozdělil svoji publikaci do čtyř částí, které na první pohled chronologicky popisují Kalinčiakovy životní a umělecké osudy. Pod biografickou žánrovou maskou se však autorovi daří mapovat z literárněhistorického hlediska Kalinčiakovo umělecké zranění, literární život na Slovensku a v přezích postihuje také literární svět tehdejšího HaHe, v českých zemích a poměrně v širokém záběru situaci polské romantické literatury. Není to tedy a priori literárněvědný text, ale zajímavými stříhy a prolínáním různých žánrů a postupů (zápisky, dopisy, citace dokumentů, monology, dialogy, literárněteoretické úvahy atd.) obsahuje vše, co takovému textu přísluší, ale – zpracovaný čtenářsky daleko přístupnější formou, která způsobuje, že se k běžnému recipientovi dostanou fakta, jichž by si v klasické literárněvědné kompozici vůbec nevšiml.

V kompozici knihy uplatnil J. Hvišč hluboké znalosti slovenské, polské, ale rovněž české literární historie, zejména v období romantismu. Ty mu umožnily detailně charakterizovat dílo Jána